

Sygn. akt I CSK 272/12

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 stycznia 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Zbigniew Kwaśniewski (przewodniczący)

SSN Józef Frąckowiak

SSN Marta Romańska (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa E. W.

przeciwko Miastu W.

o zobowiązanie,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 11 stycznia 2013 r.,

skargi kasacyjnej powódki od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 17 listopada 2011 r.,

- 1) oddala skargę kasacyjną;**
- 2) zasądza od powódki na rzecz strony pozwanej 500 (pięćset) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

E. W. wniosła o zobowiązanie miasta W. do złożenia oświadczenia woli, którym pozwany przeniesie nieodpłatnie na jej rzecz własność niezabudowanej nieruchomości w W., przy ul. Ż., stanowiącej działkę nr 13, obręb 2-04-05, o powierzchni 14.552 m², dla której Sąd Rejonowy prowadzi księgę wieczystą nr [...]. Roszczenie wywodziła z art. 15 ust. 3 ustawy z 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 55, poz. 321; dalej – ustawa o zmianie k.c.).

Pozwany wniósł o oddalenie powództwa.

Wyrokiem z 8 października 2010 r. Sąd Okręgowy w W. oddalił powództwo i zasądził od powódki na rzecz pozwanego kwotę 7.200 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Okręgowy ustalił, że 11 grudnia 1970 r. zmarł S. J., ojciec powódki, właściciel gospodarstwa rolnego w W., stanowiącego nieruchomość, której dotyczy żądanie pozwu. Postanowieniem z 28 września 1972 r. Sąd Powiatowy stwierdził, że spadek po nim nabyła w całości powódka. Postanowieniem z 24 października 1975 r., wydanym na wniosek Naczelnika Dzielnicy [...], postanowienie to zostało uzupełnione o stwierdzenie, że spadkowe gospodarstwo rolne dziedziczy w całości Skarb Państwa, bowiem w dniu otwarcia spadku powódka nie posiadała uprawnień do dziedziczenia gospodarstwa rolnego (art. 1059 § 1 pkt 4 k.c.). Decyzją z 9 lutego 1998 r. Wojewoda ... stwierdził, że nieruchomość spadkowa stała się własnością Dzielnicy [...], a na podstawie art. 20 ust. 1 ustawy z 15 marca 2002 r. o ustroju miasta W. (Dz. U. Nr 41, poz. 361) mienie gmin [...] z dniem 27 października 2002 r. stało się mieniem W., co znajduje odzwierciedlenie we wpisach w księdze wieczystej [...].

Nieruchomość wchodząca w skład spadku po ojcu powódki na podstawie decyzji administracyjnych została oddana do dyspozycji Pracowniczym Ogrodom Działkowym.

Artykuł 15 ust. 1 i 3 ustawy o zmianie k.c. przewidywał dla samoistnego posiadacza nieruchomości wchodzącej w skład gospodarstwa rolnego, które przed

6 kwietnia 1982 r. odziedziczył z ustawy Skarb Państwa po osobie będącej spadkodawcą tego posiadacza lub jego wstępnego, roszczenie w stosunku do Skarbu Państwa o przeniesienie na niego własności tej nieruchomości. W wypadku gdy nieruchomość wchodząca w skład gospodarstwa rolnego, które Skarb Państwa odziedziczył z ustawy po spadkodawcy przed 6 kwietnia 1982 r., znajdowała się we władaniu Skarbu Państwa, roszczenie to przysługiwało również spadkobiercom tego spadkodawcy lub ich zstępnym, jeżeli w chwili wejścia w życie ustawy odpowiadali warunkom przewidzianym w art. 1059 pkt 1 lub 2 k.c. w brzmieniu nadanym ustawą o zmianie k.c. Skarb Państwa mógł żądać od nabywcy zwrotu nakładów koniecznych nie mających pokrycia w korzyściach, które uzyskał z nieruchomości oraz innych nakładów, które zwiększają wartość nieruchomości w chwili przeniesienia własności.

W ocenie Sądu Okręgowego, pozwany jako jednostka samorządu terytorialnego nie ma legitymacji biernej w sprawie. Ustawa o zmianie k.c. weszła w życie już w okresie obowiązywania art. 5 ust. 1 w zw. z art. 18 ust. 1 ustawy z 10 maja 1990 r. - Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych (Dz. U. Nr 32, poz. 191; dalej – p.w.u.s.t.), a brzmienie art. 15 ustawy o zmianie k.c. wskazuje, iż intencją ustawodawcy było ograniczenie możliwości realizacji przewidzianego nim roszczenia wyłącznie w stosunku do Skarbu Państwa.

Gdyby przyjąć odmiennie, to za oddaleniem powództwa przemawia okoliczność, że ani Skarb Państwa, ani gmina nie włada nieruchomością, której dotyczy żądanie pozwu. Od 1970 r. na tej nieruchomości znajdują się ogrody działkowe, aktualnie Pracowniczego Ogrodu Działkowego „O”, a przesłanką roszczenia z art. 15 ust. 3 ustawy o zmianie k.c. jest władanie nieruchomością przez pozwanego.

Roszczenie powódki uległo też przedawnieniu. Uzyskała ona możliwość realizacji roszczenia już 1 października 1990 r., tj. w chwili wejścia w życie ustawy o zmianie k.c. Wówczas rozpoczął się bieg dziesięcioletniego terminu przedawnienia (art. 118 k.c.) tego roszczenia, gdyż jeżeli wymagalność zależy od podjęcia określonej czynności przez uprawnionego, to bieg terminu rozpoczyna

się od dnia, w którym roszczenie stałoby się wymagalne, gdyby uprawniony podjął czynność w najwcześniejszym możliwym terminie (art. 120 § 1 k.c.). Roszczenie powódki przedawniło się zatem 2 października 2000 r.

Roszczenie z art. 15 ustawy o zmianie k.c. przysługuje osobom, które spełniają warunki przewidziane w art. 1059 pkt 1 i 2 k.c. w brzmieniu nadanym ustawą o zmianie k.c., jeżeli spełniały one te warunki w chwili jej wejścia w życie. Badanie tych okoliczności w kontekście istnienia innych przyczyn oddalenia powództwa Sąd Okręgowy uznał za zbędne.

Wyrokiem z 17 listopada 2011 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację powódki od wyroku Sądu Okręgowego i zasądził od niej na rzecz pozwanego kwotę 5400 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania.

Sąd Apelacyjny za nietrafny uznał zarzut nieważności postępowania na skutek pozbawienia powódki możliwości obrony jej praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.), gdyż Sąd Okręgowy oddalając wniosek powódki o odroczenie rozprawy nie naruszył art. 214 k.p.c. Zaakceptował też wszystkie ustalenia faktyczne i ocenę prawną sprawy przedstawioną przez Sąd Okręgowy.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego z 17 listopada 2011 r. powódka zarzuciła, że orzeczenie to zapadło z naruszeniem prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), tj. - art. 15 ust. 3 ustawy o zmianie k.c. poprzez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, tj. uznanie, że uprawnienie z niego wynikające może być skierowane wyłącznie przeciwko Skarbowi Państwa, a nie gminie, która uzyskała własność nieruchomości, na podstawie art. 5 ust. 1 w zw. z art. 18 ust. 1 p.w.u.s.t., podczas gdy roszczenie to przysługuje również przeciwko gminie, jako pochodnemu następcy prawnemu Skarbu Państwa; - art. 117 § 2 k.c., art. 118 k.c. w zw. z art. 15 ust. 3 ustawy o zmianie k.c. oraz art. 64 k.c. poprzez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie polegające na uwzględnieniu podniesionego przez pozwanego zarzutu przedawnienia, podczas gdy roszczenie z art. 15 ust. 3 ustawy o zmianie k.c. nie ulega przedawnieniu. Powódka zarzuciła nadto, że zaskarżony wyrok zapadł z naruszeniem prawa procesowego (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.), tj.: - art. 299 k.p.c. w zw. z art. 319 k.p.c. oraz art. 217 k.p.c., art. 224 k.p.c. w zw. z art. 319 k.p.c., a przede wszystkim art. 381 k.p.c. w zw. z art.

5 k.c. poprzez oddalenie wniosku dowodowego o przesłuchanie powódki jako strony, wskutek uznania tego wniosku za spóźniony, podczas gdy wniosek nie był spóźniony i był uzasadniony zarówno w treści apelacji, jak i na rozprawie apelacyjnej, a dowód miał być prowadzony na okoliczność faktów świadczących o tym, że podniesiony przez pozwanego zarzut przedawnienia stanowi nadużycie prawa.

Skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania.

Pozwany wniosł o oddalenie skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Naruszenie prawa procesowego (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.) może być w skardze kasacyjnej podniesione skutecznie jeśli zarzucane uchybienie mogło mieć wpływ na wynik sprawy. W oddaleniu zgłoszonego w apelacji wniosku dowodowego o przesłuchanie powódki jako strony, wskutek uznania tego wniosku za spóźniony, można by dopatrywać się uchybienia przepisom wskazanym w skardze kasacyjnej, gdyby o wyniku postępowania w sprawie zadecydowało przyjęcie, że roszczenie powódki w stosunku do pozwanego istniało i uległo przedawnieniu w związku z zaniechaniem jego dochodzenia we właściwym terminie. Tak jednak nie jest. O wyniku postępowania zadecydował wniosek, że pozwany nie jest legitymowany biernie w sprawie, gdyż roszczenie z art. 15 ust. 1 i 3 ustawy o zmianie k.c. mogło być skierowane wyłącznie przeciwko Skarbowi Państwa, a nadto, że pozwany nie władał nieruchomości w dacie wejścia w życie ustawy o zmianie k.c., co w świetle powołanego wyżej przepisu było przesłanką rozstrzygającą o istnieniu roszczenia. Dopiero w ostatniej kolejności Sądy obu instancji zastrzegły, że gdyby nawet roszczenie powódki powstało w identyfikowanych przez nią graniach podmiotowych, to uległoby przedawnieniu w związku z zaniechaniem jego dochodzenia przez ponad dwadzieścia lat od daty wejścia w życie przepisu będącego jego źródłem. W tym stanie rzeczy do rozważenia zarzutu naruszenia art. 299 k.p.c. w zw. z art. 319 k.p.c. oraz art. 217 k.p.c., art. 224 k.p.c. w zw. z art. 319 k.p.c. i art. 381 k.p.c. w zw. z art. 5 k.c. należałoby wrócić, gdyby okazało się, że Sądy obu instancji wadliwie wyłożyły

art. 15 ust. 1 ustawy o zmianie k.c.

2. Z ustaleń faktycznych dokonanych w sprawie wynika, że nieruchomość, której dotyczy żądanie pozwu, będącą do 11 grudnia 1970 r. własnością ojca powódki, z tą datą na podstawie dziedziczenia nabył Skarb Państwa. Nieruchomość ta pozostawała własnością Skarbu Państwa do 27 maja 1990 r.

Zgodnie z art. 5 ust. 1 pkt 1 p.w.u.s.t., która weszła w życie 27 maja 1990 r., mienie ogólnonarodowe (państwowe) należące do rad narodowych i terenowych organów administracji państwowej stopnia podstawowego stawało się w dniu wejścia w życie tej ustawy z mocy prawa mieniem właściwych gmin, chyba że przepisy tej ustawy co do składników mienia Skarbu Państwa o szczególnych cechach i przeznaczeniu stanowiły inaczej. Nie ma żadnych wątpliwości co do tego, że jednostki samorządu terytorialnego nabywały własność mienia, o którym mowa w art. 5 ust. 1 pkt 1 p.w.u.s.t. z mocy prawa, lecz pochodnie i z dniem 27 maja 1990 r. Jest to data, z którą za właściciela nieruchomości podlegającej komunalizacji trzeba uważać właściwą z uwagi na miejsce jej położenia gminę (por. uchwałę Sądu Najwyższego z 19 lutego 1991 r., III CZP 3/91, OSNCP 1991, poz. 91).

Według art. 18 ust. 1 p.w.u.s.t. nabycie przez gminę z mocy prawa mienia Skarbu Państwa, o którym mowa w art. 5 ust. 1 pkt 1 p.w.u.s.t. wymagało stwierdzenia decyzją wojewody. W postępowaniu poprzedzającym jej wydanie badane były przesłanki, które w świetle art. 5 ust. 1 pkt 1 p.w.u.s.t. oraz pozostałych przepisów tej ustawy decydowały o nabyciu przez gminy własności konkretnych składników mienia Skarbu Państwa. Data wszczęcia postępowania administracyjnego zmierzającego do wydania decyzji stwierdzającej nabycie własności konkretnej nieruchomości z mocy prawa przez gminę i zakończenia go decyzją wojewody nie miała jednak żadnego znaczenia dla odpowiedzi na pytanie, kiedy gmina nabyła własność nieruchomości, której to postępowanie dotyczyło. Jak powiedziano wyżej, datą tą był bowiem 27 maja 1990 r. Z uwagi jednak na konieczność stwierdzenia nabycia własności nieruchomości decyzją administracją, przed jej wydaniem gmina nie mogła skutecznie powoływać się w obrocie prawnym na przysługujące jej już prawo własności. Decyzje, o których

mowa w 18 ust. 1 p.w.u.s.t. miały charakter deklaracyjny, a ich funkcją było formalne wykazanie tytułu własności mienia objętego komunalizacją (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 29 lipca 1993 r., III CZP 64/93, OSNC 1993, nr 12, poz. 209).

3. Po wejściu w życie ustawy z 10 maja 1990 r. - Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych uchwalona została ustawa z 28 lipca 1990 r. o zmianie k.c. W dacie, gdy zaczęła obowiązywać (1 października 1990 r.), ta część mienia ogólnonarodowego, która podpadała pod dyspozycję art. 5 ust. 1 pkt 1 p.w.u.s.t. była już z mocy prawa własnością właściwych gmin, niezależnie od tego, czy już wówczas wydane były decyzje potwierdzające nabycie.

Obowiązujący od 1 października 1990 r. art. 15 ust. 1 ustawy o zmianie k.c., kreował roszczenie samoistnego posiadacza nieruchomości wchodzącej w skład gospodarstwa rolnego, które Skarb Państwa odziedziczył z ustawy przed 6 kwietnia 1982 r. po osobie będącej dla posiadacza spadkodawcą lub jego wstępnego o nieodpłatne przeniesienie własności takiej nieruchomości. Na mocy art. 15 ust. 3 ustawy o zmianie k.c. takie samo roszczenie przysługiwało także spadkobiercom spadkodawcy lub ich zstępnym, jeżeli w chwili wejścia w życie tej ustawy odpowiadali warunkom przewidzianym w art. 1059 pkt 1 lub 2 k.c. w brzmieniu nią nadanym, a nieruchomość wchodząca w skład gospodarstwa rolnego, które Skarb Państwa odziedziczył z ustawy po spadkodawcy przed 6 kwietnia 1982 r., znajdowała się wówczas we władaniu Skarbu Państwa.

Powódka wskazała, że jest spadkobiercą spadkodawcy, po którym przed 6 kwietnia 1982 r. Skarb Państwa odziedziczył własność gospodarstwa rolnego. Sądy obu instancji nie badały prawdziwości jej twierdzeń, że 1 października 1990 r. spełniała warunki przewidziane w art. 1059 pkt 1 lub 2 k.c. w brzmieniu nadanym ustawą o zmianie k.c., uznając, że powódka nie wykazała pozostałych przesłanek, o jakich jest mowa w powołanym przepisie.

Ustawa o zmianie k.c. wyraźnie identyfikuje adresata wykreowanego nią roszczenia. Z art. 15 ust. 1 i 3 tej ustawy wynika, że roszczenie następcy prawnego dla spadkodawcy nieruchomości odziedziczonej przez Skarb Państwa

o przeniesienie własności nieruchomości przysługuje przeciwko Skarbowi Państwa, który nadto jeszcze 1 października 1990 r. ma pozostawać we władaniu nieruchomości, którą odziedziczył po poprzedniku osoby ubiegającej się o przeniesienie własności.

W uchwale z 2 sierpnia 1994 r., III CZP 94/94 (OSNC 1995, nr 1, poz. 9), Sąd Najwyższy rzeczywiście przyjął, że roszczenie przysługujące na podstawie art. 15 ust. 3 w zw. z ust. 1 ustawy o zmianie k.c. spadkobiercom spełniającym warunki przewidziane w art. 1059 pkt 1 lub 2 k.c. w brzmieniu nadanym tą ustawą może być skierowane przeciwko gminie, jeżeli uzyskała ona własność spadkowej nieruchomości na podstawie art. 5 ust. 1 w zw. z art. 18 ust. 1 p.w.u.s.t.

Stanowisko to zostało skrytykowane w nauce i nie podziela go też Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą sprawę. Nabycie przez gminę prawa własności nieruchomości na podstawie art. 5 ust. 1 w zw. z art. 18 ust. 1 p.w.u.s.t. nastąpiło z dniem 27 maja 1990 r. z mocy samego prawa. Decyzja, o której mowa w art. 18 ust. 1 p.w.u.s.t. miała deklaracyjny charakter, gdyż potwierdzała zaistniały z dniem 27 maja 1990 r. skutek prawny. Skoro pozwany nabył z mocy prawa własność spornej nieruchomości 27 maja 1990 r., to nie mogło przejść na niego roszczenie z art. 15 ust. 3 ustawy o zmianie k.c., które powstało później, bo dopiero 1 października 1990 r. Tego rodzaju relacje czasowe między rozważanymi zdarzeniami wykluczają możliwość przyjęcia następstwa prawnego między zaangażowanymi w te stosunki prawne podmiotami. Następstwo prawne jest możliwe wówczas, gdy zdarzenie powodujące przejście pewnych praw i obowiązków jest późniejsze niż zdarzenie kreujące w konkretnych relacjach podmiotowych te prawa i obowiązki, które mają przejść na inny podmiot. Skoro ustawodawca wiedząc o obowiązujących regulacjach dotyczących komunalizacji mienia, w art. 15 ust. 3 ustawy o zmianie k.c. jako podmiot, przeciwko któremu przysługuje tworzone roszczenie wskazał wyłącznie Skarb Państwa, to wynika stąd wniosek, iż jego wolą było ograniczenie możliwości realizacji tego roszczenia jedynie przeciwko Skarbowi Państwa.

Trafne jest zatem stanowisko Sądów obu instancji, że pozwany nie jest biernie legitymowany w procesie, gdyż roszczenie, o jakim mowa w art. 15 ust. 3

ustawy o zmianie k.c. przysługuje przeciwko Skarbowi Państwa.

4. Roszczeniem jest wynikająca z prawa podmiotowego możliwość domagania się przez uprawnionego od oznaczonej osoby określonego zachowania się, mianowicie działania lub zaniechania. Trafne jest stanowisko Sądu Apelacyjnego, że art. 15 ust. 3 w zw. z ust. 1 ustawy o zmianie k.c. nie kreuje na rzecz następców prawnych spadkobierców nieruchomości odziedziczonych przez Skarb Państwa przed 6 kwietnia 1982 r. roszczenia możliwego do dochodzenia przeciwko każdemu i w każdym czasie, póki trwa stan faktyczny określony w dyspozycji normy prawnej będącej jego źródłem. Przepis ten przewiduje roszczenie skierowane przeciwko konkretnej osobie - Skarbowi Państwa, w konkretnych okolicznościach faktycznych, podlegających stwierdzeniu według stanu w dacie wejścia w życie tworzącej je ustawy. Roszczenie to wynika z prawa podmiotowego względnego, jest majątkowe i podlega dziesięcioletniemu terminowi przedawnienia (art. 118 k.c.). Skoro jednak w dacie wejścia w życie ustawy o zmianie k.c. Skarb Państwa nie był już ani właścicielem, ani władającym nieruchomością, którą odziedziczył po ojcu powódki, co oznacza, że roszczenie z art. 15 ust. 3 w zw. z ust. 1 ustawy o zmianie k.c. nie mogło przeciwko niemu powstać, to za zbędne trzeba uznać rozważania co do tego, w jakim terminie roszczenie to uległoby przedawnieniu, gdyby powstało.

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

Żądanie pozwanej zasądzenia na jej rzecz kosztów postępowania kasacyjnego Sąd Najwyższy uwzględnił co do zasady. O wysokości kwoty zasądzonej na rzecz pozwanego z tego tytułu zadecydował charakter dochodzonego roszczenia oraz okoliczności przytaczane przez powódkę we wnioskach o zwolnienie jej od kosztów sądowych, a mianowicie jej sytuacja materialna, osobista i zdrowotna. Sąd Najwyższy uwzględnił nakład pracy pełnomocnika pozwanego, konieczny dla przygotowania odpowiedzi na skargę kasacyjną powódki, dostrzegając, że w odpowiedzi na skargę kasacyjną pozwany nie musiał odwoływać się do nowej argumentacji w porównaniu z tą, którą przytaczał w obu instancjach, w których uzyskał już korzystane dla siebie

rozstrzygnięcia o kosztach postępowania – art. 102 k.p.c. i § 2 ust. 1 i 2, § 13 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. Nr 163, poz. 1348 ze zm.).